

UDK: 316.422(575.1)

Alisher SHUKUROV,

Madaniyatshunoslik va nomoddiy madaniy meros ilmiy tadqiqot instituti ilmiy xodimi

O'zRFA Sharqshunoslik instituti katta ilmiy xodimi, t.f.n Sh.Qo'ldoshev taqrizi asosida

DEVELOPMENT OF CULTURAL STUDIES: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Annotation

In this article, on the basis of the reforms carried out in the development of our national culture, one of the main directions of art and culture, the problems that arise in the training of cultural studies specialists in finding their place in society, the teaching of cultural studies, the fact that few hours are allocated to it, the cultural studies. The role and its tasks are discussed in detail, and the problems and solutions are justified.

Key words: Cultural studies, cultural functions, communication, education, cultural history, cultural scientist, communication, development, phenomenon, environment, information, activity, social-spiritual, our identity.

РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРОЛОГИИ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ

Аннотация

В данной статье на основе реформ, проводимых в развитии нашей национальной культуры, одного из основных направлений искусства и культуры, рассматриваются проблемы, возникающие в подготовке специалистов-культурологов по поиску своего места в обществе. преподавание культурологии, то, что на это отведено несколько часов, роль культурологии и ее задачи подробно обсуждаются, а проблемы и пути решения обосновываются.

Ключевые слова: Культурология, функции культуры, коммуникация, образование, история культуры, культуролог, коммуникация, развитие, явление, среда, информация, деятельность, социально-духовная, наша идентичность.

MADANIYATSHUNOSLIK FANI TARAQQIYOTI: MUAMMO VA YECHIMLAR

Annotatsiya

Ushbu maqolada milliy madaniyatimizni rivojlantirishda olib borilayotgan islohatlar asosida san'at va madaniyatning asosiy yo'nalishlaridan biri madaniyatshunoslik mutaxassisligi bo'yicha tayyorlanayotgan kadrlarning jamiyatda o'z o'rinlarini topishlarida yuzaga kelayotgan muammolar, madaniyatshunoslik fanining o'qitilishi, unga kam soatlar ajratilganligi, madaniyatshunosning o'rni va uning vazifalari to'g'risida batafsil mulohazalar yuritilib ko'tarilgan muammo va yechimlar asoslab ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: Madaniyatshunoslik, madaniyat funksiyalari, ijtimoiylashuv, tarbiyalovchilik, madaniyat tarixi, madaniyatshunos, kommunikatsiya, taraqqiyot, fenomen, atrof-muhit, axborot, faoliyat, ijtimoiy-ma'naviy, o'zligimiz.

Kirish. Bugun, yangilanayotgan O'zbekiston sharoitida milliy madaniyatning nazariy metodologiyasi jihatlarini tadqiq etish zaruriyati sezilmoqda. Qolaversa, O'zbekiston Respublikasi taraqqiyot strategiyasida madaniyat va san'at kabi muhim fenomen hodisaning jamiyat rivojlanishining boshqa jabxalari bilan uyg'unlikda ilmiy jihatdan ishlab chiqish vazifasi qo'yilmoqda.

Insoniyat taraqqiyotida muhim omillardan biri bu uning dunyo qarashi, ma'naviy salohiyati, odob-ahloqi bilan belgilansa, shularni mujassamlashtirib shakllantiradigan vosita bu madaniyatdir. Milliy madaniyatimizni rivojlantirish, turli yot g'oyalardan asrab, sof holda uning mazmun mohiyatini yoshlarga yetkazish orqali ularning tarbiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatish bugungi kunning dolzarb masalalaridandir. Milliy o'zlikni anglash orqali jamiyatning ijtimoiylashuvi va milliy an'ana va qadriyatlariga sodiq bo'lgan yoshlarni tarbiyalash ota-bobolarimizdan meros bo'lib bizgacha yetib kelgan milliy tarbiya qonun-qoidalarini yoshlarga singdirish bilan belgilanadi.

Yoshlar tarbiyasida jamoatchilikning roli susayib borayotgani barchamizni tashvishga solishi lozim, ilgari "bir bolaga yetti mahalla – ota-ona", degan maqolga amal qilib yashardik. O'g'il qizlarimizning axloq-odobi, o'qishi uchun nafaqat ularning ota-onalari, avvalo mahalla ahli, kayvoni keksalar, ziyolilar o'zini mas'ul va javobgar deb bilardi. Shuning uchun ham mahallalarimizda urush-janjal, bezorilik, ichkilikbozlik qilib bekorchi yuradigan yoshlar, oilaviy

ajrimlar kam bo'lardi. Kexsa avlod vakillari yoshlarni mehnatga o'z uyini, ko'chalar, guzar va maydonlarni ozoda tutishga o'rgatardi.

Ma'naviyatimiz uchun eng katta xavf – bu aksariyat odamlarimizdagi loqaydlik va beparvolik kuchayib borayotganida, desak, bu ham ayni haqiqat bo'ladi[1].

Bu ulkan vazifalarni amalga oshirishda madaniyatshunoslik fanining o'rni beqiyos bo'lib ushbu fanning maqsadi va vazifalarini yoshlarga o'rgatish, ularning qalbida vatanparvarlik hissini uyg'otish ahamiyatga molikdir. Biroq bugungi kunda yoshlarga ushbu fanni o'qitish borasida yechimini kutayotgan bir qancha masalalar mavjud.

Maqolada kiritilgan muammolar bir necha yillar davomida o'z yechimini topmay, madaniyatshunoslik mutaxassisligi bo'yicha tayyorlanayotgan kadrlarning yuragidagi og'riqli nuqtalar hisoblanib, o'z sohasida faoliyat olib borishda qiynalayotgan yoxud undan voz kechishga majbur bo'lgan mutaxassislar dardi hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. "Yangi O'zbekistonni barpo etish – bu shunchaki xohish-istak, subyektiv hodisa emas, balki tub tarixiy sohalariga ega bo'lgan, mamlakatimizdagi mavjud siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-ma'rifiy vaziyatning o'zi taqazo etayotgan, xalqimizning asriy orzu-intilishlariga mos, uning milliy manfaatlariga to'la javob beradigan obyektiv zaruratdir"[1], degan fikr mulohazalar prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning "Yangi O'zbekiston taraqqiyoti strategiyasi"

asarida keltirilgan bo'lib, unda yurtimizning barcha sohalarini jumladan, milliy madaniyatni rivojlantirish borasida ham batafsil fikr mlohazalar bildirilgan.

Shu ma'noda, bugun madaniyatning alohida ilm-fan sohasi sifatidagi o'rnini belgilash masalasi ham olimlar oldida muhim muammolardan biri bo'lib turibdi. Boshqacha aytganda, bugungi o'zgarayotgan zamonda madaniyat va san'atning inson va jamiyat oldidagi muhim vazifalarini hamda ularning yechimlarini aniqlash muammolardan biriga aylanoqda[2].

Madaniyatning axborot funksiyasi insoniyat tarixida juda katta vazifani bajaradi. U insoniyat tomonidan ming yillar davomida to'plangan ijtimoiy tajribani, tarixiy merosni ajdodlardan avlodlarga yetkazilishini ta'minlab beradigan muhim omil va vosita hisoblanadi. Faqat madaniyatgina odamlar tomonidan yaratilgan ma'naviy boyliklarni saqlashi, o'zlashtirishi, kelajak avlodga yetkazishi, tarqatishi mumkin degan mulohazalar "O'zbekistonda nomoddiy madaniy meros muhofazasi va targ'iboti" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari 6-betida Abdusalil Mavruulovning "Madaniyat va jamiyat taraqqiyotidagi ayrim fikrlar" maqolasidan olingan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotchi tajriba-sinov ishlarida o'rganish, tahlil qilish, anketa savol-javob, suhbat, kuzatish, statistika kabi metodlardan foydalandi.

Tahlil va natijalar. Bugun Yangi O'zbekistonda madaniyat va san'at sohasida amalga oshirilayotgan jiddiy islohatlardan ko'zlangan maqsad ushbu sohada tayyorlanayotgan kadrlarning milliy madaniyatimiz tushunchasi, umuman madaniyat tushunchasining mohiyatini chuqur anglashlari, uning nazariy hamda amaliy jihatlarini, funksiyalarini, tarmoqlarini o'zlashtirib yurtimiz ravnaqiga hamda o'sib kelayotgan barkamol avlodga ibrat bo'lish va tadqiq etishlari nazarda tutilgan. Har bir davlat o'z milliy madaniyatini saqlab qolish va targ'ib etishga doimiy tarzda intilishi boisi shundaki: madaniyat inson faoliyatini tartibga soluvchi, uni ezgu maqsadlar sari yo'naltiruvchi, uning hayot yo'lidagi maqsad va vazifalariga ma'no va mazmun beruvchi fenomen xodisadir. Ushbu betakror ijtimoiy-ma'naviy xodisa inson hayoti va faoliyatining barcha jabhalarini qamrab oladi va har birimizning hayot yo'limizda o'zligimizni namoyon etishimizga yordam beradi. Uning vazifalari haqida tushuncha berib ilmiy tahlil qilamiz.

1. Tevarak-atrofga moslashuvchanlik funksiyasi. Ushbu funksiya madaniyatning barcha funksiyalari orasida eng qadimiysi hisoblanadi. U bir paytning o'zida ham insonga, ham hayvonat olamiga tegishli, deyish mumkin. Ayni paytda ta'kidlash lozimki, inson hayvonat dunyosiga qaraganda ancha avval tabiatning turli qiyinchiliklari, tabiiy ofatlardan saqlanish yo'liga o'tgan.

2. Madaniyatning bilish yoki gnoseologik funksiyasi. Bilish ma'naviy-ruhiy hodisa, insonning olamni anglash qobiliyati, saralangan, tartibga solingan, muayyan usul yordamida olingan, ma'lum mezonlarga muvofiq tartibga solingan, ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan, odamlar va butun jamiyat tomonidan aynan bilim sifatida tan olingan axborot.

3. Madaniyatning axborot funksiyasi. Ushbu funksiya axborotlarni o'zlashtirish, yig'ish va tarqatishdan iborat vazifalarni bajaradi. Axborotni yig'ish va saqlash vositasi tabiiy xotira yoki xabarlarni narsalarga yozish (qo'lyozmalar, kartinalar, plastinkalar, kitoblar, kinotasmalar, ohanrabo yoki raqamli yozuvlar va boshqa shakllarda) sifatida ro'y beradi. Har qanday holatda ham axborotlarni tashkil qilish, uning qadri va mazmuni bo'yicha tartibga solishning ma'lum usuli va belgilar tizimi zarur.

4. Madaniyatning kommunikativ funksiyasi. Kommunikativ so'zi lotinchada muloqatga kirishish, aloqa bog'lash kabi mazmunga ega. Mazkur funksiya vaqt va makon doirasida insonlar o'rtasidagi aloqalarni amalga oshirishga

xizmat qiladi. Madaniyat aslida insonlar o'rtasidagi muloqotning muhim shakli hamdir.

5. Madaniyatning aksiologik (qadriyatlar) funksiyasi. Qadriyatlar insoniyat tomonidan yaratilgan moddiy va ma'naviy qimmatlarning yig'indisidan iborat, deb talqin qilinadi. Baholash qadriyat nuqtai nazaridan voqelikni tahlil qilish faoliyatining tabiiy va zarur shartidir. Madaniyat nimada namoyon bo'lishidan qat'iy nazar muayyan qadriyat o'lchoviga ega bo'ladi.

6. Madaniyatning ijtimoiylashuv funksiyasi. Ushbu funksiya jamiyat hayoti uchun uning haqiqiy a'zosi sifatida zarur hisoblangan ma'lum miqdordagi shartlarni o'zlashtirishga yordam beradi. Bu funksiya idrok, tafakkur, nutq, so'zlarning qo'llanilishi, ohangi, imo-ishora, tipik hodisalarga munosabat tarzi, shuningdek, talab va qadriyat yo'nalishlari tizimini shakllantirish kabi andozaviy usullarning mustahkamlanishi bilan bog'liq.

7. Madaniyatning tarbiyalovchilik funksiyasi. Madaniyat funksiyalari tizimida uning tarbiyalovchilik funksiyasi alohida o'rin egallaydi. Darhaqiqat, bugungi O'zbekiston jamiyatida sog'lom fikr, sog'lom kuch ustuvor bo'lishi uchun ma'naviyatni yanada yuksaltirish, yoshlarni turli zararli ta'sirlardan asrash, ularni har tomonlama yetuk insonlar qilib tarbiyalash eng dolzarb masalalardan biriga aylanib bormoqda[6].

Bu borada Respublikamizning birinchi Prezidenti I.Karimov tomonidan 2008-yil 28-aprel PQ-845-son buyrug'i asosida O'zbekiston davlat san'at institutining Nukus filiali hamda 2012-yil 4-iyun PQ-1771-sonli qarori asosida O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutlari tashkil etildi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 16-avgust PQ-3218-sonli qarori asosida O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining Farg'ona mintaqaviy filiali tashkil etilishi va 2018-yil 28-noyabrda PQ-4038-sonli O'zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlanganligi fikrimizga dalil bo'la oladi. Bugungi kunda yuqorida chiqarilgan qarorlarga binoan tashkil etilgan madaniyat va san'at oliy o'quv yurtlarida madaniyat muassasalarini boshqarish, teatr va kino aktyorlarini tayyorlash, kutubxonalar uchun mutahassislar tayyorlash bilan birgalikda san'atshunos va madaniyatshunoslik mutahassisligi bo'yicha kadrlarni ham tayyorlanmoqda. Jumladan O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining magistratura va doktorantura bo'limlarida madaniyatshunoslik mutahassisligi bo'yicha tahsil olayotgan talabalarga madaniyat nazariyasi va tarixi kafedrasida professor o'qituvchilari tomonidan saboq berib kelinmoqda.

Yuqorida e'tirof etib o'tilgan madaniyat va san'atni rivojlantirish borasidagi olib borilgan samaraliy ishlarga qaramasdan bu borada ba'zi muammo va kamchiliklarni bartaraf etish bugungi kunning dolzarb masalalari bo'lib kelmoqda.

San'at va madaniyat oliy o'quv yurtlarini madaniyatshunoslik bo'yicha tamomlayotgan kadrlar jamiyatda o'z o'rnini topib yurtimiz ravnaqi hamda o'z oila azolari uchun mutahassisligiga oid faoliyat bilan shug'ullanib manfaatdorlikka ega bo'la olmayotganligi, sodda qilib aytganda o'z sohasi bo'yicha ishga joylasha olmayotganligi ko'z yumib bo'lmaydigan haqiqatdir.

Ular o'z sohalarini bo'yicha ishlash maqsadida madaniyat yo'nalishidagi barcha muassalarga murajaat qilgan holda o'zlariga mos ish topa olmaganliklari uchun ba'zi kadrlar o'z faoliyatini boshqa sohalarida davom ettirishga, imkoniyatlari borlari esa ikkinchi mutahassislik bo'yicha boshqa oliy o'quv yurtlarida o'qishga majbur bo'lmoqdalar.

Buning boisi Respublikamizdagi sanoqliy davlat oliy o'quv yurtlaridagina madaniyatshunoslik fani qo'shimcha fan

sifatida o'quv dasturiga kiritilib hamda juda kam soat ajratilgan.

So'zimizga izoh sifatida O'zbekiston Respublikasi madaniyat vazirligi tizimidagi ta'lim muassasalarini ro'yxatini jadval sifatida keltirib o'tamiz:

1.	Oliy ta'lim muassasalari va filiallari	8 ta
2.	Qayta tayyorlash va malaka oshirish markazlari	2 ta
3.	Professional ta'lim(iqtisoslashtirilgan san'at va madaniyat maktablari va maktab internatlar, kollej va texnikomlar)	38 ta
4.	Bolalar musiqa va san'at maktablari	323 ta

Jadvalda ko'rsatilgan muassasalarning birortasida madaniyatshunoslik fani asosiy fan sifatida o'qitilmaydi.

Aytish joizki san'at va madaniyatning tayanch nuqtasi bo'lmish O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining bakalavr bosqichida tahsil olayotgan talabalar uchun madaniyatshunoslik fani deyarli o'qitilmaydi. Uning o'rniga madaniyat tarixi fani o'qitilsada bu fanga ham yetarli soat ajratilmagan. Holbuki madaniyatshunoslik fani madaniyat vazirligi tizimidagi barcha oliy va o'rta mahsus ta'lim muassalarida o'qitilishi zarur. Biz bu holatni tahlil qilish jarayonida aytib o'tishimiz lozimki madaniyat tarixi fani madaniyatshunoslik tizimidagi fan hisoblansada biroq aynan madaniyatshunoslik fanining mazmun mohiyatini aniqlab bera olmaydi. Shu o'rinda madaniyatshunoslik fani hamda uning vazifalari haqida to'xtalib o'tsak.

Madaniyatshunos so'zi "madaniyat" va "shunos" (bilimdon, olim) so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, madaniyatshunos – bu madaniyatni o'rganuvchi, tahlil qiluvchi va uning turli jihatlarini tadqiq qiluvchi mutaxassisni anglatadi. Madaniyatshunoslar jamiyatning madaniy hayoti, qadriyatlarini, an'analari, san'ati, falsafasi, dini va boshqa madaniy elementlarini ilmiy jihatdan o'rganadilar va tahlil qiladilar.

Madaniyatshunoslik fani doirasida madaniyatshunoslar turli xalqlar va davrlar madaniyatini solishtirib, ularning umumiy va o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga harakat qiladilar. Bu soha ijtimoiy fanlar, san'atshunoslik, falsafa, antropologiya va tarix bilan yaqin bog'liq.

Madaniyatshunoslik quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Madaniy jarayonlarni tahlil qilish: Madaniyatning rivojlanish qonuniyatlarini, uning jamiyatdagi rolini va ta'sirini tahlil qiladi.

- Madaniyatlararo muloqotni o'rganish: Turli madaniyatlar o'rtasidagi munosabatlar va ularning bir-biriga ta'sirini o'rganadi.

- Madaniy merosni saqlash va o'rganish: O'tgan davrlardagi madaniy yodgorliklar, san'at asarlari va boshqa madaniy merosni saqlash, tadqiq qilish va ularni keyingi avlodlarga yetkazish yo'llarini qidiradi.

Madaniyatshunoslik fanining maqsadi madaniyatni keng qamrovli va tizimli o'rganish orqali jamiyat va insoniyatning madaniy rivojlanishiga hissa qo'shishdir.

Shu o'rinda biz yuqoridagi muammolarni bartaraf etish bo'yicha o'z fikr mulohazalarimizni bildirishni maqsadga muvofiq deb topdik. Fanning maqsad va vazifalari hamda jamiyatdagi rolini tahlil qiladigan bo'lsak har bir madaniyat va san'at muassasida madaniyatshunoslik fanining asosiy fan sifatida o'qitilishini taqazo etadi. Madaniyatshunos o'z vazifasini bajarishi uchun jamiyatning madaniy qatlamini ya'ni milliy madaniyatni saqlab qolishga o'z hissasini qo'shishi uchun yetuk kadr sifatida shakllanishi uning ta'limning eng quyi nuqtasidan yuqorisigacha madaniyatshunoslik fanini o'qib o'rganishni talab etiladi.

ADABIYOTLAR

1. Sh.Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. "O'zbekiston". – Toshkent. – 2022. – 272-bet, 3-bet.
2. A.Mavrolov, M.Mavrolova. Madaniyat nazariyasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent, "Donishmand ziyosi", 54-b, 2023.
3. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent. "O'zbekiston", 2022.
4. Beruniy. Tanlangan asarlar. 1-jild. – Toshkent. "Fan", 1963.
5. E.Gulmetov, T.Qobiljonova, Sh.Ernazarov, A.Mavrolov. Madaniyatshunoslik. – Toshkent. 2000.
6. "O'zbekistonda nomoddiy madaniy meros muhofazasi va targ'iboti" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami. TOSHKENT – 2024. 6-15-betlar

Vaholanki Respublikamizdagi barcha iqtisoslashtirilgan san'at va madaniyat maktablarida madaniyatshunoslik fani o'qitilmaydi. San'at va madaniyat institutlari tomonidan tayyorlab chiqarilayotgan madaniyatshunos mutaxassis kadrlarga talabni ko'paytirish orqali ish o'rinlarini shakllantirish borasida quyidagi tavsiya va takliflarimizni beramiz:

respublikamizda faoliyat olib borayotgan barcha madaniyat va san'at muassasalarining eng quyi pog'onasi hisoblanish musiqa va san'at maktablarida san'at tarixi fani soatlarini ko'paytirish hamda ushbu fandan o'quvchilarga saboq berish uchun madaniyatshunoslarni taklif qilish

barcha madaniyat va san'atga iqtisoslashtirilgan maktablarga madaniyatshunoslik fanini birinchi fan sifatida kamida bir yil o'qitish va shu sohodagi barcha oliy o'quv yurtlarida jumladan O'zbekiston davlat konservatoriyasi, O'zbekiston davlat Xoriagrafiya akademiyasi, Kamolliddin Behzod nomidagi rassomchilik va dizayn institutlarida ham madaniyatshunoslik fanini asosiy fan sifatida o'qitilishi maqsadga muvofiqdir

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda bugungi globallashtirish jarayonida madaniyatning funksialari ham o'zgarib bormoqda. Madaniyat etikasi ya'ni madaniy ahloqshunoslik insonlarning o'z milliy madaniyatiga sodiqligini asrab qolish uchun ularning xulqini tarbiyasini vatanparvarlik milliy g'urur ezgu g'oyalarni qalbiga sindirgan holda tarbiyalash madaniyatning bugungi kundagi muhim vazifalaridandir. Yurtimiz madaniyat va san'atini yanada rivojlantirish borasida olib borilayotgan ishlarning davomiyligini ta'minlashga erishish uchun madaniyat va san'at sohasidagi barcha hodimlarni jamiyatda ibrat sifatida ko'rsatishning asosiy omili bu madaniyatshunoslik fanini chuqur o'zlashtirilish va o'qitilishi bilan belgilanadi. Zero o'z milliy madaniyatini saqlab qolgan va uning bardavomligini ta'minlagan davlat hech qachon inqirozga yuz tutmaydi.

Yuqoridagi tavsiyalarni amalga oshirish natijasida Respublikamiz miqyosida milliy madaniyatimizni rivojlantirish borasida quyidagi yutuqlarga erishiladi:

Madaniyat va san'at borasida tayyorlanayotgan kadrlarning madaniyat nazariyasi va amaliyoti bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishiga erishiladi

Pedagogik faoliyat bilan shug'ullanuvchi kadrlar kelajakda o'z shogirtlarini o'z sohasining chuqur bilimdoni bo'lishlariga erishiladi

Bugungi kunda ba'zi oliy o'quv yurtlaridan tashqari umuman madaniyat va san'at sohasidagi iqtisoslashtirilgan maktablarda madaniyatshunoslik fani bo'lmagani bois tayyorlanayotgan kadrlar madaniyatning asl mohiyatini anglamagan holda ta'lim olmoqdalar, agar bu fanning asosiy fan sifatida o'qitilishi yo'lga qo'yilsa o'quvchilarning qiziqishi ortadi

Ular o'z sohalari bo'yicha faoliyat olib borishlari uchun eng muhim jihatlardan biri ish o'rinlari yaratiladi.